

Kommittédirektiv

Läsfrämjande insatser i och utanför skolan

**Dir.
2016:78**

Beslut vid regeringssammanträde den 22 september 2016

Sammanfattning

En kommitté i form av en delegation ska, inom ramen för satsningen Hela Sverige läser med barnen, samla alla aktörer – skola, kultur och föreningsliv, t.ex. idrotten – runt insatser för läsning i och utanför skolan. Syftet är att bidra till att ge alla barn och ungdomar mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser.

Delegationen ska bl.a.

- med utgångspunkt i de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande samt skolans styrdokument kartlägga och följa utvecklingen på området samt säkerställa att uppföljning kan ske i enlighet med de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande samt skolans styrdokument,
- skapa mötesplatser för och samordna läsfrämjande insatser i och utanför skolan, bl.a. genom att anordna utåtriktade aktiviteter och arbeta läsfrämjande,
- driva arbetet på ett sådant sätt att genomförda insatser i och utanför skolan har goda förutsättningar att fortgå även efter det att delegationen har avslutat sitt uppdrag, och
- vid behov lämna förslag på hur läsning kan främjas med utgångspunkt i skolans styrdokument och de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande, inom oförändrade kostnadsramar för den statliga kultur- och utbildningspolitiken.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2018.

Betydelsen av läsning

Betydelsen av läsförståelse och förmåga att tillgodogöra sig skriftlig information kan knappast överskattas. Genom att tillgodogöra oss och tolka text lär vi oss förstå andras tankar och perspektiv, att reflektera, förstå samband, dra slutsatser och argumentera.

Redan från tidig ålder är läsförmåga och tillgången till språk av stor betydelse. För barn och ungdomar som tillhör de nationella minoriteterna är det även viktigt för språkutvecklingen att läsförfrämjande insatser ges på de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. För små barn utgör läsning en viktig byggsten i språkutvecklingen. Elevers läsförmåga, liksom skrivförmåga, är viktigt för hur väl de lyckas nå kunskapskraven i grundskolans ämnen och även för hur de lyckas med fortsatta studier. Även i gymnasieskolan, på såväl högskoleförberedande program som yrkesprogram, är språklig förmåga och läsförståelse viktiga förutsättningar för att lyckas med studierna. Genom läsningen får vi tillgång både till den samtida kulturen och kulturarvet, till dagens debatt och historiens tankeströmningar. Ur ett humanistiskt perspektiv eller ett bildningsperspektiv har läsning av litteratur ett värde i sig. Därför är det även viktigt att betona lusten till läsning, som dessutom är nära sammanlänkad med läsförmåga och läsvanor.

Läsning handlar ytterst om demokrati och likvärdighet, dels när det gäller tillgången till utbildning och kultur, dels när det gäller möjligheten att ta plats i samhället och som medborgare delta i det demokratiska samtalet. Samtidigt visar forskning att god läsförmåga i hög grad bestäms av socioekonomiska faktorer.

Försämrad läsförmåga bland barn och unga

I Litteraturutredningens slutbetänkande Läsandets kultur (SOU 2012:65) framgår att läsvanorna är stabila för den svenska befolkningen som helhet. En stor del av befolkningen läser böcker regelbundet. Det finns dock stora skillnader mellan olika befolkningsgrupper – flickor läser i genomsnitt mer än pojkar,

kvinnor läser betydligt mer än män och högtbildade mer än lågutbildade. Det finns också vissa oroande utvecklingstendenser, t.ex. att andelen som läser regelbundet minskar bland unga. Barnen i bokslukaråldern (9–14 år) är fortfarande de som läser mest, samtidigt som det har gått att skönja en nedgång de senaste tio åren. Läsningen minskar även bland unga vuxna och har gjort så över en längre tid.

De internationella undersökningarna PISA (mäter 15-åringars läsförmåga) och PIRLS (mäter 10-åringars läsförmåga) visar att svenska elevers läsförmåga har försämrats markant under 2000-talet. Svenska elevers läsförmåga låg i början av 2000-talet på en hög nivå i internationell jämförelse, men ligger enligt den senaste PISA-undersökningen från 2012 under OECD-genomsnittet. Drygt en femtedel av de svenska eleverna nådde inte upp till basnivån i läsförståelse. Enligt OECD är det en kunskapsnivå som kan ses som grundläggande för fortsatt lärande. Både pojkars och flickors läsförmåga har försämrats, men för pojkar har den försämrats mer och för de svagpresterande pojkarna mest. Motsvarande nedåtgående trend visar även resultaten i PIRLS, som mäter läsförmågan hos yngre elever.

Enligt den senaste PISA-undersökningen saknade ungefär en fjärdedel av de 15-åriga pojkarna i Sverige funktionell läsförmåga. Läsförmågan påverkar i princip alla andra ämnen i skolan. Läsförmågan är även kopplad till det abstrakta tänkandet, vilket särskilt påverkar inläringen i ämnen som matematik och naturkunskap. Resultaten från den senaste PISA-undersökningen från 2012 visar att svenska elever har allt sämre kunskaper inom just dessa två områden. Dessutom sjunker andelen elever som är behöriga till gymnasieskolans nationella program. Våren 2015 saknade 14,4 procent av eleverna som gick ut grundskolan behörighet till gymnasieskolans nationella program, jämfört med 13,1 procent våren 2014. Det innebär att tiotusentals elever, trots nio år i grundskolan, saknar den grundläggande läsförmåga som är en viktig förutsättning för fortsatta studier och ett framgångsrikt yrkesliv. Därmed går en stor andel unga också miste om det lustfyllda i läsningen och

litteraturen som en väg till självständig förståelse av världen och grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Nationella mål för litteratur- och läsfrämjande

Riksdagen har beslutat att följande nationella mål ska gälla för politiken för litteratur- och läsfrämjande (prop. 2013/14:3, bet. 2013/14:KrU14, rskr. 2013/14:117).

Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar, ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet.

För att nå det övergripande målet ska statens samlade insatser syfta till att

- läsförmågan förbättras jämfört med i dag,
- fler än i dag regelbundet tar del av både fack- och skönlitteratur, och
- kunskapen om läsningens betydelse för utbildning, bildning och delaktighet i samhällslivet ökar jämfört med i dag.

De nationella målen för litteratur- och läsfrämjande ska vara styrande för de statliga myndigheternas arbete. De ska även inspirera och vägleda kommuner och landsting samt inspirera aktörer i det civila samhället.

Läsinlärning och läsfrämjande insatser i skolan

Läroplanerna för den obligatoriska skolan lägger stor vikt vid att elevernas läs- och skrivförmåga utvecklas genom undervisningen. I läroplanen för grundskolan anges att undervisningen ska stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva och att eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man formulerar egna åsikter och tankar i olika slags texter och skilda medier. I läroplanen för grundskolan läggs även stor vikt vid att eleverna ska tillägna sig olika lässtrategier för att förstå, tolka och analysera texter från olika medier. I läroplanen för gymnasieskolan anges att det är skolans ansvar att varje elev kan söka sig till olika typer av litteratur och övrigt kulturutbud som en källa till kunskap, självinsikt och glädje.

Svenska elevers läsförmåga har dock försämrats markant under en längre period. Flera omfattande insatser för att öka måluppfyllelsen har därför genomförts inom skolans område.

Under 2016 beslutades om ändringar i de förordningar om läroplaner som gäller för förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:37, SKOLFS 2010:251 och SKOLFS 2010:250). Ändringarna innebär att både förskoleklassen och fritidshemmet får egna avsnitt i läroplanen där verksamheternas uppdrag och syfte förtydligas och bl.a. språk och kommunikation lyfts fram i det centrala innehållet för undervisningen.

Statens skolverk genomför sedan 2014 en omfattande fortbildningsinsats för lärare i läs- och skrivutveckling, det s.k. Läslyftet. Insatsen riktar sig framför allt till lärare i grundskolan och gymnasieskolan, men även till förskollärare i förskoleklass. Personal i skolbibliotek kan också medverka i fortbildningen. Under 2016 har Läslyftet utökats för att möjliggöra att lärare inom andra ämnen kan ta del av Läslyftet i större utsträckning, t.ex. lärare inom de samhällsorienterade och naturorienterade ämnena.

Från och med läsåret 2016/17 fördelar Statens skolverk även ett statsbidrag till skolhuvudmännen för personalförstärkningar i skolbibliotek i grundskolan och motsvarande skolformer, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

Insatser utanför skolan

Statens kulturråd har sedan 2014 ett utvidgat uppdrag att ta initiativ till, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt intresse. Statens kulturråd har inom ramen för uppdraget tagit fram ett handlingsprogram för myndighetens läsfrämjande arbete med utgångspunkt i de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande. Statens kulturråd har också initierat satsningen Bokstart som syftar till att tidigt stimulera små barns språkutveckling. En annan läsfrämjande satsning är Paus – du och en bok, som syftar till att få fler idrottande unga att läsa böcker på sin fritid.

Statens kulturråd fördelar sedan en längre tid stöd till olika läs- och litteraturfrämjande projekt. I dag uppgår stödet till ca

19 miljoner kronor. Statens kulturråd har också inrättat en läsambassadör som ska verka för att öka barns och ungas läslust. Därutöver fördelar Statens kulturråd cirka 24 miljoner kronor i inköpsstöd till litteratur för folk- och skolbibliotek för att främja barns och ungas läsintresse.

Statens kulturråd ansvarar även för Litteraturpriset till Astrid Lindgrens minne, som är världens största barn- och ungdomslitteraturpris. Prissumman är 5 miljoner kronor. Syftet med priset är att stärka och öka intresset för barn- och ungdomslitteratur.

Utanför skolan är biblioteken de enskilt viktigaste aktörerna i det läsfrämjande arbetet. Genom bibliotekslagen (2013:801) har folkbiblioteken fått ett förtydligt uppdrag att ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning. Regeringen har också gett Kungl. biblioteket i uppdrag att ta fram förslag till en nationell biblioteksstrategi (dnr Ku2014/01693/KI och Ku2015/00747/KI). I uppdraget ingår bl.a. att göra en analys av vilka utvecklingsbehov som finns för skolbiblioteken för att de i ökad grad ska kunna främja språkutveckling och stimulera till läsning.

Läsfrämjande satsningar har också de senaste åren initierats såväl av bokbranschen som av ideella aktörer.

Delegation med uppdrag att samla insatser för läsning i och utanför skolan

I vårpropositionen för 2016 (prop. 2015/16:100) aviseras en insats som innebär att alla aktörer – skola, kultur och föreningsliv, t.ex. idrotten – och de läsfrämjande insatserna samlas under paraplyet Hela Sverige läser med barnen. Syftet med satsningen är att bidra till att ge alla barn och ungdomar mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser.

Det är angeläget att öka medvetenheten om att läsning och läsförmåga har stor samhälls- och individuell betydelse. Läsning är grundläggande för demokratiskt deltagande, lärande och utbildning generellt samt individens möjligheter i

arbetslivet. De senaste åren har flera läsfrämjande satsningar initierats inom såväl kulturområdet och skolan som inom bokbranschen och det civila samhället. Det är viktigt att läsfrämjande insatser i och utanför skolan ses i ett sammanhang och dessutom samverkar i högre utsträckning än i dag, i syfte att bidra till att ge barn och ungdomar mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser. Regeringen tillsätter därför en delegation med uppdrag att samla insatser för läsning i och utanför skolan. I sitt arbete ska delegationen beakta relevant forskning och beprövad erfarenhet och hämta inspiration från olika initiativ inom det läsfrämjande området i och utanför Sverige. Delegationen ska även på lämpligt sätt beakta barns och ungas egna erfarenheter av läsning och läsfrämjande insatser.

Delegationen ska

- med utgångspunkt i de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande samt skolans styrdokument kartlägga och följa utvecklingen på området,
- säkerställa att uppföljning kan ske i enlighet med de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande samt skolans styrdokument,
- samordna läsfrämjande insatser i och utanför skolan, bl.a. genom att anordna utåtriktade aktiviteter och arbeta läsfrämjande,
- skapa mötesplatser för offentliga och privata aktörer samt aktörer från det civila samhället som bedriver läsfrämjande insatser och för experter och beslutsfattare inom området i syfte att underlätta dialog, erfarenhetsutbyte, samarbete och samordning,
- uppmärksamma föräldrars och andra närstående vuxnas förhållande till läsning i syfte att främja barns och ungas läsförmåga,
- driva arbetet på ett sådant sätt att genomförda insatser i och utanför skolan har goda förutsättningar att fortgå även efter det att delegationen har avslutat sitt uppdrag, och
- vid behov lämna förslag på hur läsning kan främjas med utgångspunkt i skolans styrdokument och de nationella

målen för litteratur- och läsfrämjande, inom oförändrade kostnadsramar för den statliga kultur- och utbildningspolitiken.

Konsekvensbeskrivningar

Delegationen ska redovisa förslagets konsekvenser i enlighet med kommittéförordningen (1998:1474). De ekonomiska och budgetära konsekvenserna ska beräknas och redovisas. Om förslagen förväntas leda till kostnadsökningar ska förslag lämnas till hur dessa ska finansieras. Utgångspunkten ska vara oförändrade kostnadsramar för den statliga kultur- och utbildningspolitiken.

Konsekvensbeskrivningen ska även göras utifrån ett jämställdhets- och mångfaldsperspektiv, bland annat genom att förhållanden och villkor för pojkar och flickor och för olika socioekonomiska grupper synliggörs samt att konsekvenser för respektive kön eller grupp analyseras. Dessutom ska delegationen beakta barnrättsperspektivet utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter.

Samråd och redovisning av uppdraget

Uppdraget ska bedrivas i dialog med Statens kulturråd och Statens skolverk och andra berörda myndigheter och aktörer, bl.a. Kungl. biblioteket, Myndigheten för tillgängliga medier och Sveriges Kommuner och Landsting. Även aktörer inom det civila samhället, såsom organisationer som företräder de nationella minoriteterna, ska ingå i denna dialog. Vidare ska synpunkter inhämtas från andra berörda aktörer, bl.a. elevorganisationer.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2018.

(Kulturdepartementet)